

***Diariusze sejmów koronacyjnych
Zygmunta III Wazy 1587/1588 roku,***
oprac. Irena Kaniewska, Kraków 2016, ss. 98

W 2010 r. Robert Kołodziej, przedstawiając stan badań nad parlamentaryzmem szlacheckim Rzeczypospolitej XVI–XVII w., stwierdził, że „[...] w ostatnich latach wydano drukiem sześć diariuszy, z czego pięć dotyczy okresu rządów Michała Korybuta i ukazały się dzięki staraniom Kazimierza Przybosia i Marka Ferenca, a jeden (diariusz sejmów koronacyjnych Władysława IV autorstwa Jakuba Sobieskiego) to efekt prac [...] Włodzimierza Kaczorowskiego, Janusza Dorobisza i Zbigniewa Szczerbika”¹. Warto zaznaczyć, że prace nad edycjami diariuszy sejmowych kontynuowane są nadal, czego efektem są kolejne publikacje tych istotnych źródeł, niezbędnych przy opracowywaniu monografii sejmowych.

W 2013 r. Janusz S. Dąbrowski opracował i wydał diariusz sejmów elekcyjnych 1648 r. w ramach programu badawczego dotyczącego bezkrólestwa 1648 r., obejmującego również przygotowanie monografii sejmów elekcyjnych². Z kolei w 2016 r. Irena Kaniewska opublikowała diariusze sejmów koronacyjnych Zygmunta III Wazy 1587/1588 r. Obie wspomniane edycje źródłowe ukazały się dzięki Towarzystwu Wydawniczemu „Historia Iagellonica” z siedzibą w Instytucie Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Inicjatywa wydania serii edycji źródłowych jest godna pochwały, pozwala bowiem na uwypuklenie szerszego spektrum problemów z zakresu staropolskiego parlamentaryzmu.

¹ Por. R. Kołodziej, *Parlamentaryzm szlachecki w Rzeczypospolitej XVI–XVII wieku. Stan badań i postulaty*, „Teki Sejmowe” 2010, nr 1, s. 61. Warto podkreślić, że autor nie wymienił wśród wyliczonych diariuszy drugiego diariusza sejmów koronacyjnych Władysława IV autorstwa Marka Radoszewskiego (*Diariusz koronacyjnej Najjaśniejszego Władysława Zygmunta IV*, oprac. W. Kaczorowski, Z. Szczerbik, Opole 2002) – diariusz ten nie obejmuje wprawdzie całego sejmów koronacyjnych.

² *Diariusz sejmów elekcyjnych 1648 roku*, oprac. i wstęp J.S. Dąbrowski, Kraków 2013.

Irena Kaniewska należy do grona wybitnych znawców szesnastowiecznych archiwaliów polskich. Wyborna znajomość tych źródeł widoczna jest choćby w pracach poświęconych reprezentacji sejmowej Korony z lat 1493–1600. W polu zainteresowań badawczych autorki znajduje się również edytorstwo diariuszy sejmowych³, będące jednym z najtrudniejszych elementów warsztatu historyka. Opracowane i wydane przez I. Kaniewską diariusze sejmów koronacyjnych Zygmunta III stanowią dobry przykład warsztatu dla osób zajmujących się edytorstwem XVI- i XVII-wiecznych źródeł z dziedziny polskiego parlamentaryzmu.

Edycja diariuszy sejmów koronacyjnych Zygmunta III poprzedzona została krótkim wstępem (s. VII–XIII), w którym autorka celowo pominęła takie zagadnienia jak geneza diariuszy sejmowych, odsyłając czytelnika do wstępu edycji diariusza sejmów lubelskiego 1566 r., jak również do opracowań innych edytorów diariuszy sejmowych. Słusznie zamieszczono we wstępie punkt o zachowanych diariuszach sejmów koronacyjnych oraz ich charakterystyki. Diariusze bowiem różnią się tak pod względem liczb opisanych sesji, jak i stopnia szczegółowości. Pierwszy pomieszczony diariusz relacjonuje cały przebieg obrad sejmów koronacyjnych. Drugi diariusz, opatrzony tytułem *Diariusz rady koronnej od dnia 27 Grudnia r. 1587 do dnia 5 Grudnia r. 1588*, opisuje niemal roczne czynności senatu, dostarcza informacji o 35-dniowym okresie działalności tego gremium podczas obrad sejmowych. Przytoczony tytuł określa czas relacjonowania obrad senatu. W edycji – rzecz oczywista – zawarta została z prawie rocznej działalności senatu tylko część jego aktywności dotycząca sejmów koronacyjnych. Mamy zatem do czynienia z dwoma diariuszami, z których jeden ukazuje, nad czym dyskutowano w izbie poselskiej, drugi koncentruje się głównie na tym, co działo się w senacie. Następuje zatem równoległe opisywanie działalności dwóch stanów sejmowych: posłów ziemskich oraz senatorów. Zdaniem edytorce „[...] odrębne a zarazem paralelnie ze zwyczajowo spisowanymi diariuszami sejmowymi, systematycznie redagowane relacje z obrad senatu przynajmniej dla XVI stulecia nie są znane” (s. VII). Warto jednak zwrócić uwagę na brak podania czasu trwania sejmów koronacyjnych, który odbywał się od 10 grudnia 1587 r. do 30 stycznia 1588 r. Tym bardziej, że edytorce uświadamia czytelnikowi, że ów sejm trwał 52 dni i nie we wszystkie obradował ze względu na dni świąteczne przypadające w tym okresie. Dodajmy, że sejm trwał ponad 7 tygodni, z czego 22 dni w grudniu 1587 r., a 30 dni w styczniu 1588 r. Biorąc pod uwagę liczbę opisanych dni sesyjnych, można skonstatować, że diariusze nie w pełni odzwierciedlają to, nad czym obradowano. Pod względem chronologicznym *Diariusz rady koronnej* obejmuje okres

³ Zob. *Diariusz sejmów lubelskiego 1566*, oprac. I. Kaniewska, Kraków 1980.

przebiegu sejmu koronacyjnego od momentu ukoronowania Zygmunta III Wazy, podczas gdy relacja zawarta w *Diariuszu sejmu* rozpoczyna się o 17 dni wcześniej. W żadnym z obu diariuszy nie występuje opis *pompy funebris* poprzednika, ekspiacyjnej procesji na Skałkę Zygmunta III, właściwej koronacji oraz mieszczkańskiego *homagium*. Dla przykładu wszystkie te etapy składające się na koronację Władysława IV w Krakowie w 1633 r., poprzedzające rozpoczęcie sejmu koronacyjnego, zostały szczegółowo opisane w diariuszach Jakuba Sobieskiego, krajczego koronnego, i Marka Radoszewskiego, kasztelana wieluńskiego⁴.

Dwa równoległe powstałe diariusze sejmu koronacyjnego Zygmunta III, różniące się zasobem informacji, wpłynęły na strukturę recenzowanej edycji składającej się ze wstępu, dwóch części: pierwsza prezentuje *Diariusz sejmu*, druga – *Diariusz rady koronnej*, aneksu (trzy listy: list królowej wdowy Anny Jagiellonki do marszałka wielkiego koronnego A. Opalińskiego; list biskupa lwowskiego do biskupa kujawskiego; list Prokopa Sieniawskiego do pana marszałka wielkiego koronnego oraz Relację p. Piotra Cieklińskiego o poddaniu Maksymilianowym). Edycja została zaopatrzona w staranny indeks osób i miejscowości sporządzony przez doświadczonego edytora i badacza epoki staropolskiej Janusza S. Dąbrowskiego. Bez tak opracowanego indeksu pełne korzystanie z tego interesującego poznawczo cennego wydawnictwa byłoby znacznie utrudnione.

Irena Kaniewska skonstatowała we wstępie, że „[...] diariusze sejmu koronacyjnego Zygmunta III Wazy kończą ciąg relacji o ogólnokrajowych zjazdach dla sejmów konwokacyjnego i elekcyjnego, a równocześnie sejm koronacyjny zamyka okres bezkrólewia” (s. XII). Jak wynika z literatury przedmiotu, bezkrólewie kończyło się formalnie w momencie koronacji elekta. Tematyka odnosząca się do okresu od nominacji do koronacji króla elekta powinna zawsze znaleźć się w monografii poświęconej *interregnum*. Zakończenie tego typu pracy na akcie koronacyjnym nadaje całości wywodu element niezbędnej spójności. Pomimo że problematyka dotycząca bezkrólewia w Rzeczypospolitej zwraca ustawicznie uwagę historyków oraz historyków państwa i prawa, to jedynie 3 z nich zostały opracowane monograficznie, a 4 inne zostały przebadane i przedstawione w piśmiennictwie w sposób fragmentaryczny⁵. Bezkrólewie po śmierci

⁴ J. Sobieski, *Diariusz sejmu koronacyjnego w Krakowie w 1633 roku*, oprac. W. Kaczorowski przy współudziale J. Dorobisza i Z. Szczerbika, Opole 2008, s. 27–73; M. Radoszewski, *op. cit.*, s. 23–38.

⁵ E. Dubas-Urwanowicz, *Koronne zjazdy szlacheckie w dwóch pierwszych bezkrólewach po śmierci Zygmunta Augusta*, Białystok 1998; W. Kaczorowski, *Sejmy konwokacyjny i elekcyjny w okresie bezkrólewia 1632 r.*, Opole 1986; A. Witusik, *Elekcja Jana Kazimierza w 1648 roku*, „*Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*” 1962, t. 17; M. Chmielewska, *Sejm elekcyjny*

Zygmunta III zostało opracowane 30 lat temu, a dwa pierwsze bezkrólestwa po śmierci Zygmunta Augusta – 18 lat temu. Sześć lat temu Anna Pieńkowska podjęła próbę opracowania, w formie dysertacji doktorskiej, przebiegu trzeciego *interregnum* po śmierci Stefana Batorego⁶. Analiza treści diariuszy sejmu koronacyjnego Zygmunta III pozwala zasadnie twierdzić, iż uzupełniają one w znacznej mierze problematykę poruszaną przez A. Pieńkowską w monografii poświęconej trzeciemu bezkrólestwu. Podobnie jak na sejmach konwokacyjnym i elekcyjnym, na sejmie koronacyjnym pierwsze miejsce w porządku obrad zajmowały sprawy zapewnienia zarówno bezpieczeństwa zewnętrznego, jak i spokoju wewnątrz Rzeczypospolitej. Efektem prac sejmu koronacyjnego było 95 konstytucji. Analiza ich treści daje podstawy do stwierdzenia, co było przedmiotem obrad posłów i senatorów oraz jak licznie wypracowali oni regulacje prawne⁷.

O wartości naukowej wydawnictwa świadczy aparat naukowy, którym zostały obudowane obydwie diariusze. Teksty diariuszy (80 stron) zostały opatrzone przypisami, głównie typu rzeczowego. Duża część uwag do tekstu diariuszy to informacje biograficzne o osobach w nich występujących. Poza tym wydawca stosuje przypisy tekstowe, objaśniające różnego rodzaju nieścisłości w tekście. Nadto w przypisach wyjaśnione zostały niezrozumiałe dziś terminy prawnicze (przede wszystkim łacińskie).

Omawiana publikacja zasługuje na pochwałę ze względu na staranne jej wydanie. Jednakże jest ona przede wszystkim wartościowym materiałem dla historyków, historyków państwa i prawa zajmujących się dziejami Rzeczypospolitej szlacheckiej XVI w., a szczególnie dla tych, którzy podejmują badania nad zagadnieniami staropolskiego parlamentaryzmu.

Edycja diariuszy sejmu koronacyjnego Zygmunta III to także ważne źródło dla badaczy naszych dziejów starających się w swych pracach naukowych uwzględnić wymiar biologiczny. Przykładem niech będzie moje doświadczenie badawcze. Przeprowadzając retrospektywną analizę objawów chorobowych i prawdopodobnych przyczyn śmierci Zygmunta III Wazy, na podstawie korespondencji Claudia Rangoniego, nuncjusza papieskiego, do Cinzia Aldobrandiniego ustaliłem, że u Zygmunta III

Michała Korybuta Wiśniowieckiego 1669 roku, Warszawa 2006; S. Askenazy, *Przedostatnie bezkrólestwie*, [w:] *idem*, *Dwa stulecia XVIII i XIX*, t. 1, Warszawa 1901 (por. W. Kaczorowski, *Działalność prymasa-interreksa Jana Wężyka w okresie bezkrólestwa po śmierci Zygmunta III Wazy*, [w:] *Przez Kresy i historię po obrzeża polityki. Profesorowi Marcelemu Kosmanowi w półwiecze pracy naukowej*, red. I. Hofman, W. Maguś, Toruń 2011, s. 347).

⁶ A. Pieńkowska, *Zjazdy i sejmy z okresu bezkrólestwa po śmierci Stefana Batorego*, Pułtusk 2009 (praca doktorska, Archiwum Akademii Humanistycznej im. Aleksandra Gieysztorą w Pułtusku), *eadem*, *Zjazdy i sejmy z okresu bezkrólestwa po śmierci Stefana Batorego*, Pułtusk 2010.

⁷ Zob. *Volumina legum*, t. 2, wyd. J. Ohryzko, Petersburg 1859, s. 251–270.

w nocy z 13 na 14 maja 1603 r. po raz pierwszy wystąpiła gorączka z towarzyszącymi objawami kamicy nerkowej pod postacią napadów bólów kolkowych, co wyłączyło monarchę na okres ok. tygodnia ze sprawowania obowiązków królewskich⁸. Jednak – jak wynika z *Diariusza sejmu koronacyjnego* – gorączka u Zygmunta III występowała już wcześniej i ograniczała jego działalność. Pod datą 25 stycznia 1588 r. autor diariusza sejmu koronacyjnego odnotował: „Panowie rady zasiedli zasię na korekturze i bawili się tym do samego wieczora. W tym kazano wszystkim panom radom z łożnice ustąpić do drugiego pokoju, bo febra [winno być raczej febra (z łac. *febris*) – gorączka] JKMcI przyszła, że się położyć musiał”. Natomiast pod datą 26 stycznia 1588 r. w diariuszu znalazł się następujący zapis: „Król Jego Mć po wczorajszej febrze i gorączce z pokoju nie wychodził i nie był w radzie” (s. 12). Potwierdza to, że diariusze sejmowe pozwalają zilustrować wpływ aktualnego stanu zdrowia króla, senatorów oraz posłów ziemskich na przebieg obrad sejmów. Należy dodać, że stan zdrowia poszczególnych władców polskich wpływał nie tylko na ich życie osobiste, ale nie w mniejszym stopniu na kreowanie przez nich zjawisk politycznych, militarnych czy ekonomicznych.

Włodzimierz Kaczorowski

⁸ W. Kaczorowski, *Relacje o stanie zdrowia i prawdopodobnej przyczynie śmierci Zygmunta III Wazy w XVII-wiecznej korespondencji*, [w:] *Epistolografia w dawnej Rzeczypospolitej*, t. 6: *Stulecia XVI–XIX. Nowa perspektywa historyczna i językowa*, red. P. Borek, M. Olma, Kraków 2015, s. 26.